

Oponentský posudek na habilitační práci

Klára Uličné

Od praxe k teorii ve vzdělávání učitelů. Rozvoj profesního vidění a didaktické znalosti obsahu v rámci videoklubů

Klára Uličná předkládá obsáhlou habilitační práci, který se věnuje otázce, jakým způsobem přispívá specifická vzdělávací forma videoklubů k profesnímu rozvoji studentů učitelství. Jde vlastně o tři knihy v jedné.

První (teoretická část) se věnuje celé řadě konceptů v poli profesního rozvoje budoucích učitelů. Předností teoretické části je moderní pojetí (elaborují se koncepty, které jsou v současnosti trendy v zahraniční odborné literatuře k tématu) a opravdu velké množství zpracovaných zdrojů. Tato část je velmi hutná a vyžaduje zapáleného a soustředěného čtenáře. Zároveň je však velmi užitečná, může pomoci doplnit česky psanou literaturu v dané oblasti a sloužit jako aktuální a informačně nabitý zdroj k jednotlivým subtématům.

Druhá část knihy (implementační) popisuje, jak autorka v roli vysokoškolské učitelky realizovala videokluby pro své studentky. Tato část je velmi inspirativní a může být praktickým průvodcem těm učitelům, kteří by tento typ práce chtěli se studenty zavádět. Opět jde o moderní pojetí přípravy učitelů, v němž nejde o to, vybavit studenty „správnými“ znalostmi a dovednostmi, nýbrž o to, naučit je přemýšlet o tom, co se děje ve třídě.

Autorka přehledně popisuje intervence ve videoklubech, tedy způsoby organizace sledování videí a vedení studentů k přemýšlení nad videozáznamem pomocí zadávaných úkolů. Při procházení materiálů pro intervence mě napadlo, nakolik bylo pro studentky snadné/zvladatelné rozpoznat jevy, k nimž se vázaly zadávané úkoly (s. 162, 166). Je například možné z videa spolehlivě rozpoznat, co bylo cílem hodiny? Jak probíhala identifikace promarněných příležitostí k učení či efektivního učení v rámci seminářů? Ačkoli byly pro intervenční scaffolding vybrány takto komplikované fenomény, jsou zároveň velmi zajímavé a ráda bych se dozvěděla, jakou práci na přemýšlení o nich studentky odvedly. Proto mě trochu mrzí, že sondy obsažené ve výsledkové části s nimi explicitně nepracují.

Třetí část knihy je výzkumná. V průběhu videoklubů sbírala autorka bohatou datovou evidenci různého druhu, a tu v této části pečlivě analyzuje. Vyjadřuje se k tomu, jak různě koncipované videokluby obohacují schopnost studentů identifikovat, reflektovat a rozvíjet hlubší porozumění pedagogickým a didaktickým jevům. A také k tomu, jak probíhala komunikace studentek v rámci videoklubů. Šťastný je fakt, že autorka vyzkoušela různá organizační a pedagogická nastavení videoklubů, a může tak porovnávat rozdíly mezi nimi. Výsledky jsou však podávány tak, jako by hlavní roli sehrávala forma videoklubů (např. zda studentky sledují vlastní či cizí video) a nikoli přímá práce vyučující a její komunikace se studentkami. Reflexe vlastní učitelské/výzkumnické pozice v práci chybí.

Výsledková část obsahuje tři sondy, z nichž první dvě jsou založeny především na deduktivním uplatňování kategoriálního systému, třetí potom na induktivní kvalitativní analýze. Všechny sondy lze považovat za spolehlivě provedené a přinášející nové poznání.

První sonda je založena na rozsáhlém kategoriálním systému inspirovaném proudem výzkumu profesního vidění (van Es a Sherin, Seidel, u nás Vondrová a další). Jde o velmi pečlivou práci, kdy jsou dokladovány proměny výskytů různých deduktivně kódovaných kategorií v písemných reflexích studentek. V záplavě nálezů se poněkud ztrácí hlavní výkladová linka, a sice, které z doložených proměn mají znamenat žádoucí profesní zrání studentek a proč. To bych si ráda poslechla v rámci habilitační přednášky.

Druhá sonda se věnuje otázce, zda studentky v důsledku své účasti ve videoklubech viděly fenomény zachycené ve videích podobně jako experti. Znovu je využito deduktivního kódování a výzkumné paradigma profesního vidění podobně jako v první sondě.

Třetí sonda se věnuje komunikaci mezi studentkami v rámci videoklubů. Za mě jde o nejzajímavější část a ráda bych viděla toto téma ještě rozpracovanější. Poprvé se zde explicitně konstatuje, že průběh videoklubů je do značné míry dán tím, jak mezi sebou studentky komunikovaly, nikoli jen formálními znaky videoklubů. Bylo by skvělé, kdyby byla k dispozici také data zachycující komunikaci studentek s vyučující.

Závěrečné shrnutí a diskusi považuji za zbytečné úsečné, obzvláště vezmeme-li v úvahu rozsah teoretické přípravy, kterou autorka provedla. Dovolím si proto položit alespoň některé otázky, které by mohly být s oporou o výsledky diskutovány. Lze formulovat nějaký ideální stav profesního vidění, jehož by studenti měli dosahovat na výstupu z učitelského studia? Co

vše by měli být schopni ve výuce registrovat? Považuje autorka videokluby za natolik efektivní, že by se měly stát obligatorní součástí pregraduální přípravy? Videokluby slouží k rozvoji profesního vidění. Můžeme uvažovat o podobných inovativních seminářích, které by směřovaly k rozvoji profesního jednání?

Celkově konstatuji, že kniha přináší ve všech třech částech mnoho hodnotného. Je produktem solidní vědecké práce, která má navíc potenciálně značný praktický dopad. V současné době (ale vlastně kontinuálně) probíhá u nás diskuse o tom, jak efektivně vzdělávat budoucí učitele v duchu reflektivní praxe. Klára Uličná do této debaty přináší potřebnou konceptuální výbavu (první část knihy), zkušenost s implementací možného postupu, jak u studentů rozvíjet pedagogické myšlení (druhá část knihy) a konečně výzkumnou evidenci k efektům tohoto postupu (třetí část). Sama autorka slouží jako příklad reflektivního praktika v tom nejlepším slova smyslu.

Líbí se mi, že učitelská profese a příprava na ni jsou v knize vylíčeny a pojaty jako intelektuálně náročné činnosti a že je fokus položen na propojování teorie a praxe. Škoda, že je kniha patrně příliš akademická na to, abychom mohli předpokládat, že bude čtena aktéry, kteří se zapojují do společenské diskuse ohledně žádoucí podoby učitelské přípravy.

Domnívám se, že Klára Uličná je zralou vědkyní, která se ve své habilitační práci metodologicky pokročilým způsobem dokázala vyjádřit k velmi aktuální problematice. Navrhuji, aby jí byl udělen docentský titul.

V Brně 16. 9. 2023

prof. Mgr. Klára Šedřová, Ph.D.
Ústav pedagogických věd
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita